

Ngā Paearu Mahi – Te rerenga reo Māori ōpaki

Te take i whakatūria ai te Rapunga

Nā te Kāwanatanga tēnei Rapunga i whakatū hei urupare ki ngā tono tūmatanui mō tētahi rapunga pūtaka-whānui ki te tūkino me te whakangongo, ki te tiakitanga o te Kāwanatanga me te tiakitanga hoki o ngā whare o te whakapono.

Ko tā mātou e āhei ana te mātai

Ka mātai mātou i te tūkino me te whakangongo ki te tamariki, ki te rangatahi, ki te hunga pakeke paraheahea i noho ki raro i te tiakitanga o te Kāwanatanga, o ngā whare o te whakapono ki Aotearoa i waenganui i te tau 1950 me te tau 1999. Ka whai whakaaro hoki pea mātou ki te tūkino me te whakangongo i tū mai i mua i te tau 1950, whai muri rānei i te tau 1999, tae atu ki te hunga e noho tonu ana ki te tiakitanga ināianei.

Ko ngā pātai hei tirohanga mā mātou

Kei roto i ēnei ko:

- *He aha ngā take i riro ngā tāngata ki te tiakitanga* – tae atu ki ngā kaupapa mēnā rānei he ngākau kino, he toihara, he kino te rapu whakatau rānei a ngā pokapū.
- *He aha ngā tūkino me te whakangongo i hua mai* – he aha ngā mahi i tū, he aha hoki te whānuitanga o aua mahi?
- *He aha ngā take i tū ai* – he aha i whakaritea kia taea ai te tūkino me te whakangongo te pā ki te tangata?
- *He aha ngā pānga o tēnei* – ki te tangata i tūkinohia, ki ō rātou whānau, ki tangata kē atu hoki. Ka tae atu hoki tēnei ki ngā pānga wā-roa me ngā pānga ki ngā reanga whakaheke.
- *He aha i ākona* – he aha ngā whakarerekētanga i whakaritea nō roto i ngā tau hei urupare ki te tūkino me te whakangongo, tae atu ki ngā ture, ngā tikanga, me ngā wheta ki te aroturuki i ngā wāhi kei te whakaratoa te tiakitanga?
- *Ka pēhea te pai o te mahi a ngā pūnaha ināianei* – tae atu ki ngā hātepe puretumu me te whakaoranga.
- *Ka pēhea e pai ake ai te whakahaere i ngā mahi ā muri ake.*

Ko ā mātou tikanga mahi

Ka whiwhi mōhiohia mātou mā ngā tini ara: mā te whakarongo ki ngā tāngata, te whakatū i ngā rongonga tūmatanui, te whiwhi tāpaetanga ā-tuhi, me te whiwhi tuhinga, mauhanga hoki. Ka ārahi rangahau hoki mātou. Kei a mātou ngā mana hei whakahere i ngā tāngata, i ngā whakahaere hoki, tae atu ki ngā pokapū Kāwanatanga, kia tuku i ngā mōhiohia, i ngā tuhinga ki a mātou.

Ko ngā ara e rongō ai mātou mai i ngā tāngata

Hei a mātou ngā tini momo ara hei rongō i ngā tāngata:

- ki ngā hui tūmataiti (ka kīia hoki he Tukutuku / Private Meetings);
- ki ngā rongonga tūmatanui;
- ki ngā kōrerorero kanohi ki te kanohi ā-rōpū;
- mā te tāpaetanga.

Ō mātou mātāpono

Kei te tūtohu mātou i Te Tiriti o Waitangi. Kei te arahina hoki mātou e tētahi huihuinga mātāpono tae atu ki ēnei:

- kia kua e tūkinu;
- te aro ki ngā kaupēhipēhi, ki ngā mōrehu;
- te whai i te tirohanga aro ki te whānau;
- te mahi rangapū tahi ki ngā iwi, ki te Māori;
- te mahi tahi ki te hunga Moana-nui-a-Kiwa;
- te huawaere i te whai wāhitanga whaitake o te hunga whai hauā, whai mate hinengaro rānei;
- te urupare ki ngā pānga rerekē ki ētahi tāngata, rōpū ake rānei;
- te noho mākohā ki ngā tini momo whakaraerae ka puta mai mō ngā tāngata e tiakina ana e aua pokapū;
- te whakatūturu he tika, he mahara hoki ngā hātepe mō ngā tāngata me ngā whakahaere e whai pānga ana ki te tuku tiakitanga; ā
- te ārai kei taumaha ā-ture te mahi.

Tō mātou motuhaketanga

Kei te tū motuhake te Kōmihana Karauna i te Kāwanatanga me ngā whare whakapono. Ka tae atu mātou ki ō mātou ake whakataunga, taunaki hoki mā ō mātou ake tikanga.

Ka pēnei mātou e pūrongo ai

Ka whakarite mātou i ngā pūrongo e rua i te itinga iho:

1. **I mua i te mutunga o te tau 2020.** Ka whakakapi tēnei i tā mātou kua ākona i mua i taua wā, ngā ia matua, ā, tokohia ngā tāngata kua ara mai kia āhei mātou te whakatau tata i ngā rauemi kei te hiahiaia hei whakaoti i te mahi. Ka taea e mātou te tuku taunaki mō ētahi whakarerekētanga hei taua wā, ka mahue te tatari ki te mutunga o te Rapunga.
2. **I mua i te Kohitātea 2023.** Koinei tā mātou pūrongo whakamutunga. Ka pūrongo mātou e pā ana ki tā mātou i ako mai e pā ana ki te āhuatanga o te tūkinu, me tōna whānuitanga, ōna pānga ki te hunga, ngā āhuatanga kua pai ake, me ngā āhuatanga me mahi tonu pea.

Ka tuku taunaki mātou ki te Kāwanatanga me ngā whare whakapono e pā ana ki:

- ngā panoni ki ngā ture, ki ngā tikanga, ki ngā tikanga mahi;
- he aha me mahi hei ārai i, hei urupare hoki ki te tūkinu me te whakangongo ā muri ake;

- he aha me mahi hei tautoko i ngā tāngata kua tūkinotia, kua whakangongohia rānei (ngā hātepe puretumu, whakaoranga, utu paremata hoki);
- me pēhea te anganui ki ngā kino i hua mai; me
- ngā whakapāha.

Kua whakaritea e mātou tēnei whakarāpopoto hei āwhina i te tangata kia mārama ki [Ngā Paearu Mahi/Terms of Reference](#). Kāore tēnei i te whakakapi i te roanga atu o Ngā Paearu Mahi.